

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Przekazy pieniężne a pomoc rozwojowa jako narzędzie w dążeniu do rozwoju. Szczególny przypadek Gambii

W niniejszej pracy skoncentrowano się na oficjalnej pomocy rozwojowej i przekazach pieniężnych, starając się wykazać, która z tych dwóch form przepływów pieniężnych jest bardziej efektywna i w którym kierunku powinny podążać polityki państw wysokorozwiniętych chcąc wspomóc rozwój w krajach rozwijających się. Przeanalizowano studium przypadku Gambii.

Wykonał:
Michał Kulpiński

Warszawa, 2020

Wstęp

Współcześnie żyjemy w świecie, w którym nieustanny rozwój jest celem stawianym przed ludźmi, społeczeństwami i krajami. Kierując się tą ideą i mając pewne poczucie odpowiedzialności za państwa Globalnego Południa, ale i niejednokrotnie mając w tym swój interes, część państw decyduje się działać na rzecz rozwoju w tych krajach.

Rozwój w gospodarce kapitalistycznej wymaga znacznych nakładów finansowych, których zapewnienie stanowi duże wyzwanie. Wśród różnych form finansowania znajduje się: oficjalna pomoc rozwojowa, przekazy pieniężne, czy bezpośrednio inwestycje zagraniczne. W niniejszej pracy skoncentrowano się na oficjalnej pomocy rozwojowej i przekazach pieniężnych, starając się wykazać, która z dwóch form przepływów pieniężnych jest bardziej efektywna i w którym kierunku powinny podążać polityki krajów wysokorozwiniętych chcąc wspomóc rozwój w krajach rozwijających się.

W niniejszej pracy w pierwszej kolejności starano się i możliwie szeroko zdefiniować pojęcie rozwoju i zestawiono je z koncepcją wzrostu gospodarczego. Następnie dokonano omówienia relacji między krajami Globalnej Północy i Globalnego Południa, ze szczególnym uwzględnieniem kolonializmu, który w dużej mierze definiuje współczesny stan państw rozwijających się. W dalszej części wymieniono i opisano różne formy finansowania, które mogą przyczynić się do rozwoju. W drugiej części pracy przeanalizowano studium przypadku Gambii, która jest zaliczana do grona najmniej rozwiniętych krajów (LDC) i w znaczący sposób uzależniona jest od pomocy z zewnątrz. Na tej podstawie postarano się wykazać, która z form pomocy może okazać się korzystniejsza i w jakich okolicznościach.

Czym jest rozwój?

Nasze społeczeństwa przyjęły rozwój jako paradygmat większości polityk, nie kwestionując tego pojęcia i nie rozważając go. Co więcej, to wzrost gospodarczy stał się w większości przypadków synonimem rozwoju, a egzemplifikacją tego staje się ujęcie PKB w różnej formie, w większości wskaźników określających poziom rozwoju. Dla przykładu, wystarczy wspomnieć opracowany przez ONZ wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), który uwzględnia PKB per capita według parytetu siły nabywczej pieniądza, podczas gdy nie bierze pod uwagę nierówności w danym kraju, czy też biedy. Wyższe PKB może być niejednokrotnie osiągnięte poprzez marginalizowanie określonych grup społecznych lub wycisk, albo kosztem środowiska naturalnego, co w konsekwencji również może odbić się na najbiedniejszych. Stąd niezwykle istotne jest rozróżnienie tych dwóch pojęć i patrzeć na rozwój nie tylko przez pryzmat wzrostu gospodarczego. W poniższych akapitach przedstawiono różne

koncepty rozwojowe i przedstawiono podejście do rozwoju przyjęte na potrzeby niniejszej pracy.

Słownik języka polskiego definiuje rozwój jako: „proces wzrostu lub kształtowania się czegoś w formie coraz bardziej złożonej, bardziej intensywnej lub coraz doskonalszej”¹. Pojęcie rozwoju samo w sobie kreuje poczucie pewnej hierarchii społeczeństw i krajów, a polityka rozwojowa, którą wskazuje się jako jedno z narzędzi umożliwiających radzenie sobie np. z migracjami, koncentruje się na krajach tzw. globalnego Południa, które mogą awansować do wyższych form rozwoju, jakie domyślnie prezentują sobą kraje globalnej Północy. Współcześnie teoria modernizacji przywołuje konkretną wizję nowoczesności, w której to kraje rozwijają się liniowo. Inną, mniej oczywistą teorią jest teoria zależności, która podkreśla zależność krajów biedniejszych od krajów rozwiniętych, wynikającą z istniejących powiązań ekonomicznych, z których korzyść czerpią i przez lata czerpały te drugie. Niemniej to teoria modernizacji zdaje się dominować w politykach organizacji międzynarodowych, jak i innych instytucji zajmujących się pomocą rozwojową.

Jednym z najbardziej znanych przykładów linearnego podejścia do rozwoju jest teoria stadialna W. Rostowa. W myśl tej teorii na szczycie rozwoju gospodarczego stoi społeczeństwo skoncentrowane na masowej konsumpcji². Powoduje to, że domyślnie postrzega się dane społeczeństwo jako nowoczesne, jeśli przykładowo dystansuje się ono od swojej kultury i rolnictwa na rzecz zachodniej monokultury i zaangażowania w globalną gospodarkę, skoncentrowaną na konsumpcji. Linearne podejście do rozwoju, w którym kraje Zachodu prezentowane są jako przykłady najwyższej formy rozwoju, dominuje nie tylko wśród polityk rozwojowych, ale także jest wiodącym poglądem w dyskursie publicznym. Styl życia skoncentrowany na konsumpcji z jednoczesnym zaangażowaniem kraju w globalną gospodarkę, wskazywany jest jako cel dążeń dla krajów rozwijających się, podczas gdy przyczynia się do degradacji środowiska i niejednokrotnie może przyczynić się do pogorszenia jakości życia mieszkańców. Jeśli rozwój będzie koncentrował się jedynie na aspekcie gospodarczym, a przekaz kulturowy będzie skupiał się na promocji konsumpcjonizmu, wykreowana rzeczywistość może stać w sprzeczności ze zrównoważonym rozwojem. Dlatego też na daną problematykę nie możemy patrzeć wąsko, jedynie przez pryzmat wzrostu gospodarczego, a należy mieć na względzie kompleksowość rzeczywistości i mnogość czynników, które na siebie oddziałują.

---

¹L. Drabik, E. Sobol, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

²W. Rostow, *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Jedno z odmiennych podejść do rozwoju odwołuje się do K. Marksa. W marksistowskim rozumieniu rozwój odbywa się poprzez nieustanną walkę klas popychającą społeczeństwo do przodu w wyniku rewolucji. Podczas gdy u Marksa rozwój w dalszym ciągu miał charakter linearny, Lew Trocki zwracał uwagę na nierównomierność i nielinearność rozwoju³. Jego zdaniem kraj nie musi przechodzić przez wszystkie poszczególne fazy rozwoju, a część z nich może przeskakiwać od razu osiągając wyższe formy. Do pewnego stopnia jest to spójne z teorią konwergencji, która jest stosunkowo popularna w ekonomii rozwoju. Współcześnie myśli L. Trockiego w naukach społecznych rozwijane są przez przedstawicieli nurtu ang. *uneven and combined development*, którzy zwracają szczególną uwagę na to, że rozwój nigdy nie był i nie będzie równomierny i jednakowy we wszystkich częściach świata, a co więcej jest on od siebie zależny (przykładowo bogactwo krajów globalnej Północy wzięło się z eksploatacji krajów globalnego Południa). Kwestionują oni również neoliberalne podejście polegające na rozwoju poprzez zaangażowanie kraju i społeczeństwa w globalne relacje handlowe, zwracając szczególną uwagę na zagrożenia i niekorzyści z tego wynikające, takie jak chociażby degradacja środowiska naturalnego, czy też marginalizacja lokalnych społeczności⁴.

Aktualnie na znaczeniu w naukach społecznych zyskuje teoria postrozwoju, która kwestionuje samo pojęcie rozwoju. Według tego podejścia nie ma jednego słusznego podejścia do rozwoju. Rozwój jest definiowany jako trwający proces, w którym to różne 'nowoczesności' mogą koegzystować i są wzajemnie ze sobą powiązane⁵.

Ze względu na rozumienie pojęcia rozwój, polityki rozwojowe mogą się znacząco różnić, a czasem wręcz stać w sprzeczności do siebie, dlatego też ważne jest przyjęcie pewnej definicji, która zapewni spójność działań różnych aktorów na arenie międzynarodowej.

Współcześnie dominuje pogląd na rozwój definiowany przez ONZ i koncentrujący się na tzw. zrównoważonym rozwoju, czyli rozwoju, który zaspokaja potrzeby współczesnych pokoleń bez pomniejszania zdolności przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb⁶. Zrównoważony rozwój stara się wyważyć potrzeby gospodarcze, społeczne i środowiskowe i taką definicję rozwoju przyjęto w niniejszej pracy. Należy zwrócić uwagę, że rozwój

---

³L. Trotskii, *History of the Russian Revolution*, Haymarket Books; Chicago 2008, s.12-29.

⁴Open learn from the Open University, *Uneven and combined development-- International Relations (5/7)*, film video, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=BYBgsrcbwOpY&t=2s> (dostęp: 20.05.2020); B. Selwyn, *Trotsky, Gershenkron and the political economy of late capitalist development*, "Economy and Society" 2011, vol. 40, s. 421–450.

⁵A. Arjun, *The Capacity to Aspire: culture and terms of recognition*, w: *Culture and Public Action*, ed. V. Rao, M. Walton, Stanford University Press, Stanford 2004; A. Escobar, *Encountering development : the making and unmaking of the third world*, Princeton University Press, Princeton 2012.

⁶R. Emas, *The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*, "Brief for GSDR"2015

zrównoważony nie musi współwystępować ze wzrostem gospodarczym i dlatego też porównując przekazy pieniężne z oficjalną pomocą rozwojową w dalszej części pracy postarano się spojrzeć na problematykę rozwoju możliwie szeroko, poszukując lepszego narzędzia finansowania zrównoważonego rozwoju.

Relacja państw rozwiniętych z państwami rozwijającymi się

Współczesne relacje państw rozwiniętych z państwami rozwijającymi się są w dużej mierze naznaczone przez kolonialną przeszłość. Idea rozwoju i jego szerzenia była używana przez kolonialistów niemalże od początku istnienia terytoriów zamorskich. Służyła ona jako uzasadnienie podejmowanych działań, nierzadko bardzo brutalnych. Również handel trójkątny, dający niebywale korzyści metropolii i polegający na eksploatacji kolonii i handlu niewolnikami był powodowany chęcią niesienia rozwoju. Sam fakt kolonizowana postrzegano również przez pryzmat „sprawiedliwej” wymiany: kolonizatorzy w zamian za podzielenie się swoim dorobkiem - religią, edukacją, postępem technologicznym – nawet jeśli było to wbrew woli drugiej strony, oczekiwali zapłaty w postaci np. dóbr naturalnych danego kraju.

W kontekście niniejszej pracy nie bez znaczenia pozostaje również powiązanie byłych kolonii z metropoliami poprzez szlaki migracyjne i występującą w byłych metropoliach diasporę, która wysyłała pieniądze do swoich rodzin pozostających w kraju pochodzenia. Inną formą powiązania, która występuje współcześnie są relacje handlowe i polityczne pomiędzy byłymi koloniami i byłymi imperiami.

Z punktu widzenia dzisiejszego rozumienia pomocy rozwojowej, imperia kolonialne jak Wielka Brytania, czy Francja pomoc kolonom świadczyły od XX wieku. W przypadku Wielkiej Brytanii brak wcześniejszych działań w tym zakresie wynikał z popularnego wcześniej leseferyzmu, a udzielana pomoc polegała głównie na gwarancjach dotyczących pożyczek i emisji papierów wartościowych w Londynie, umożliwiających rozwój infrastruktury. Francja natomiast do działań pomocowych, których celem była większa integracja przystąpiła na początku lat 40. Równolegle Stany Zjednoczonej od 1896 roku regularnie przekazywały nadwyżki żywności krajom Ameryki łacińskiej, co służyło realizacji aktualnych interesów politycznych. Cechą wspólną przedwojennych form pomocy było bezpośrednie nastawienie na korzyści dla państwa świadczącego pomoc⁷.

---

⁷Kopiński D. *Pomoc rozwojowa : teoria i polityka*: Warszawa : Difin, 2011.; 2011

Patrząc na współczesne relacje krajów donatorów pomocy rozwojowej i krajów biorców nie możemy zapominać, że wszelkie formy pomocy nie są czysto altruistycznym działaniem. Przekazywana pomoc rozwojowa jest często elementem aktualnej gry politycznej, tak samo jak są nim wspierane przez rządy bezpośrednio inwestycje zagraniczne, czy ułatwienia w handlu między państwami. Patrząc na przykład Afryki obserwować możemy również element rywalizacji pomiędzy Stanami Zjednoczonymi, Unią Europejską a Chinami. Rywalizację zarówno na płaszczyźnie gospodarczej, wizerunkowej jak i politycznej. Równocześnie regionalne mocarstwa jak choćby Iran starają się realizować swoje doraźne interesy polityczne i gospodarcze w krajach Afryki, co dodatkowo czyni sytuację na kontynencie bardziej skomplikowaną.

Finansowanie projektów rozwojowych

W dążeniu do zrównoważonego rozwoju niezbędne są znaczące nakłady finansowe na działania związane z redukcją ubóstwa, głodu czy też na realizację różnego rodzaju projektów infrastrukturalnych. Wśród środków finansowych dostępnych z zagranicy wyróżnić możemy: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, pożyczki od podmiotów prywatnych, państw i instytucji międzynarodowych, oficjalną pomoc rozwojową, przekazy pieniężne, czy też papiery wartościowe albo prywatne przekazy filantropijne⁸.

W niniejszej pracy postanowiono skupić się na dwóch z nich: przekazach pieniężnych i oficjalnej pomocy rozwojowej. Wybór tych dwóch kategorii jest nieprzypadkowy. Po pierwsze patrząc z szerszej perspektywy na rozwój, a nie jedynie na wzrost gospodarczy, musimy również uwzględniać projekty rozwojowe, które nie są opłacalne w obecnych realiach rynkowych. Do finansowania tych niekoniecznie przysługują się bezpośrednio inwestycje zagraniczne, ale za to tego typu projekty mogą być finansowane dzięki oficjalnej pomocy rozwojowej, czy też właśnie z przekazów pieniężnych. Po drugie, w ostatnich latach coraz częściej słyszy się o potrzebie wspierania rozwoju w krajach Globalnego Południa, gdyż rosnące dysproporcje mogą przyczynić się znaczących ruchów migracyjnych w kierunku państw rozwiniętych. Chcąc temu przeciwdziałać, bardzo często wskazuje się na pomoc rozwojową. Warto w tym miejscu zaznaczyć że badania wykazały, iż relacja między rozwojem gospodarczym a migracjami ma kształt krzywej U i dopiero od pewnego poziomu rozwoju gospodarczego wzrost PKB przyczynia się do ograniczenia migracji z danego kraju⁹.

---

⁸ CONCORD AidWatch. *Global financial flows, aid and development*. 2013

⁹H. T. Arroyo, *Using EU aid to address the root causes of migration and refugee flows*, European University Institute, Florence 2019, s. 4

W przypadku krajów najbiedniejszych wzrost PKB może prowadzić jedynie do wzrostu emigracji z danego kraju. Jeśli kraje rozwinięte pogodzą się z tą rzeczywistością i zdecydują się zarządzać ruchami migracyjnymi w sposób przemyślany, przekazy pieniężne mogą służyć jako istotny czynnik pomagający zlikwidować skrajne ubóstwo w krajach rozwijających się i tym samym mogą sprzyjać procesowi konwergencji. Dodatkowo jest to czynnik, który jest mniej wrażliwy na zawirowania polityczne i gospodarcze i trafia bezpośrednio do lokalnych społeczności. W kolejnych akapitach bardziej szczegółowo, scharakteryzowano dwa rodzaje finansowania: oficjalną pomoc rozwojową i przekazy pieniężne.

Oficjalna pomoc rozwojowa

„Przez międzynarodową pomoc gospodarczą rozumie się te działania, które zmierzają świadomie do przyspieszenia rozwoju kraju-beneficjenta. Działania te, przynosząc wyraźnie większe bezpośrednie korzyści jednej stronie, oznaczają zarazem świadomą rezygnację strony udzielającej pomocy z części przynajmniej tych korzyści, które stałyby się jej udziałem w warunkach normalnej transakcji handlowej, czy kapitałowej”¹⁰. Pojęcie pomocy zagranicznej po raz pierwszy pojawiło się w oficjalnych dokumentach po drugiej wojnie światowej¹¹. Jest ono jednym z narzędzi mających służyć wspieraniu rozwoju i najogólniej mówiąc jest to forma redystrybucji dochodu pomiędzy krajami.

Pomoc rozwojowa według definicji OECD odbywa się w postaci darowizn lub pożyczek (zawierających element darowizny od wysokości minimum 25%), wraz z pomocą techniczną. Jednakże przy pomocy tych samych narzędzi donatorzy mogą osiągnąć bardzo różne skutki i w znaczący sposób wpływać na rzeczywistość. Dzieje się tak za sprawą warunków, jakie są stawiane wobec biorców pomocy, ażeby mogli się oni o tę pomoc ubiegać.

Przy podziale ze względu na przeznaczenie, pomoc rozwojową możemy podzielić na pomoc projektową, pomoc programową i bezpośrednie wsparcie budżetowe. Zgodnie z definicjami zaproponowanymi przez rządowy portal polskiej pomocy ¹² pomoc projektową definiujemy jako pomoc udzielaną na konkretny cel (szkolenie, budowę budynku, zakup wyposażenia), pomoc programową jako pomoc udzielaną w ramach konkretnego sektora mającą rozwiązać szerszy problem (np. wsparcie reformy w danym sektorze gospodarki lub jakiegoś elementu reformy w danym sektorze, np. w sektorze edukacji lub zdrowia), a bezpośrednie wsparcie

---

¹⁰Latoszek E, Proczek M. *Polityka rozwojowa : rola organizacji międzynarodowych w zwalczaniu ubóstwa na świecie*: Warszawa : Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, 2013.; 2013.

¹¹Mosley P. *Foreign aid : its defense and reform*: Lexington, KY : University Press of Kentucky, 1987.; 1987.

¹²Polska Pomoc. *Pomoc Rozwojowa 2018*. [Online] Dostępne: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Pomoc,rozwojowa,1938.html>.

budżetowe jako formę wsparcia ogólnej polityki/strategii rozwoju danego kraju polegającą na przekazaniu środków bezpośrednio do budżetu danego kraju i wydatkowana jego krajowym systemem finansów publicznych

Według D. Kopińskiego¹³ kolejnym możliwym kryterium podziału jest podział ze względu na źródło pochodzenia. Wyróżniamy pomoc bilateralną – przekazywaną rządów krajów beneficjentów przez rządy, bądź specjalne agencje, krajów donatorów. Pomoc multilateralną charakteryzuje przekazywanie pomocy przez instytucje międzynarodowe jak np. Bank Światowy, czy Agendy ONZ. Ostatnim typem jest pomoc prywatna, nie zaliczana do oficjalnej pomocy rozwojowej, a egzekwowana dzięki datkom osób prywatnych, czy organizacjom filantropijnym.

Ze względu na formy przekazywanej pomocy, jesteśmy w stanie wyróżnić pomoc finansową, rzeczową i techniczną. Warto również zaznaczyć, że do pomocy rozwojowej nie zalicza się pomocy humanitarnej, która jest osobną formą pomocy, będącą odpowiedzią na nagłą potrzebę ratowania życia w krajach, gdzie został ogłoszony stan klęski humanitarnej wywołanej warunkami naturalnymi bądź działalnością człowieka.

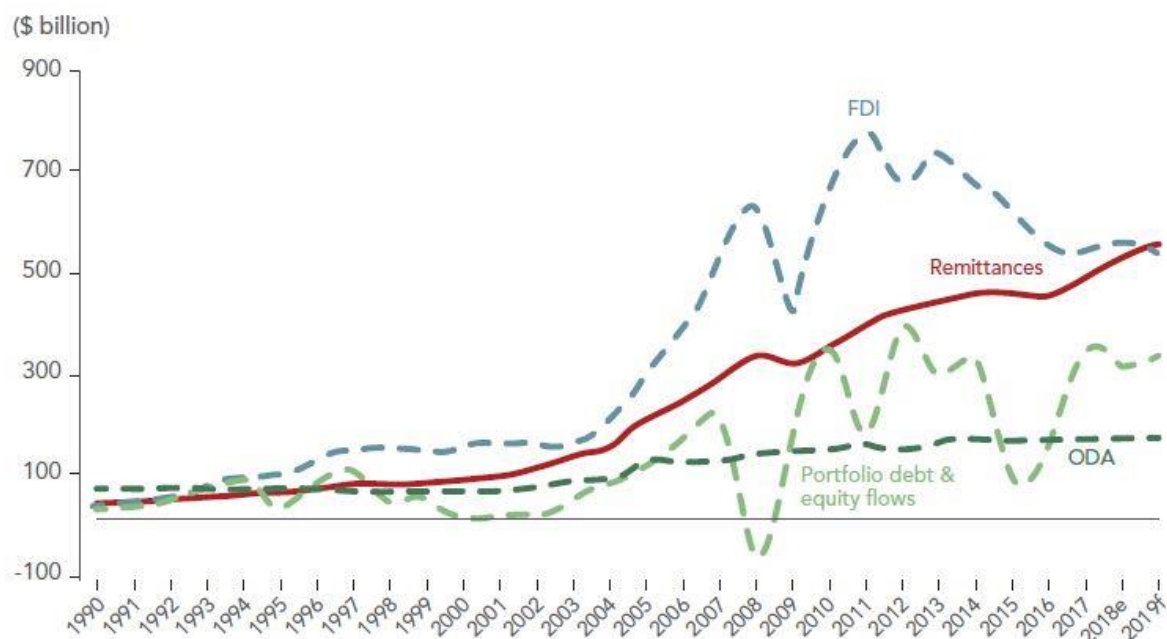
---

¹³ D. Kopiński. Op. cit.

Przekazy Pieniężne

FIGURE 1.1a Remittance Flows to Low- and Middle-Income Countries Are Larger than Official Development Assistance and More Stable than Private Capital Flows, 1990–2019

Sources: World Bank staff estimates, World Development Indicators, and International Monetary Fund (IMF) Balance of Payments Statistics.

Notes: FDI = foreign direct investment; ODA = official development assistance. See appendix A in World Bank (2017) for data and forecast methods. e = estimates; f = forecasts.

KNOMAD, Remittances Data, [Online]. Dostępne: https://www.knomad.org/data/remittances?field_other_country_group_value%5BLeast+Developed+Countries%5D=Least+Developed+Countries&tid%5B124%5D=124

Przekazy pieniężne należą do mniej oczywistych źródeł finansowania na rzecz rozwoju, podczas gdy według danych KNOMAD¹⁴ w roku 2019 mogły one być większe niż bezpośrednie inwestycje zagraniczne i być najwyższym co do wartości napływem kapitałowym, pomimo że nawet o 50% więcej środków może przepływać nieformalnymi kanałami, przez co nie ujęte są one w statystykach¹⁵. OECD definiuje przekazy pieniężne jako „dochody gospodarstw domowych z zagranicznych gospodarek wynikające głównie z czasowego lub stałego przemieszczania się ludzi do tych gospodarek. Przekazy obejmują środki pieniężne i niepieniężne, które przepływają kanałami formalnymi, np. drogą elektroniczną lub nieformalnymi np. w postaci gotówki lub towarów przewożonych przez

¹⁴ KNOMAD. *Remittances Data*. [Online]. Dostępne: https://www.knomad.org/data/remittances?field_other_country_group_value%5BLeast+Developed+Countries%5D=Least+Developed+Countries&tid%5B124%5D=124

¹⁵ Gupta i inni. *Effect of Remittances on Poverty and Financial Development in Sub-Saharan Africa*. Elsevier 2009.

granice”¹⁶. Wielu badaczy wskazuje pozytywny wpływ przekazów pieniężnych na rozwój krajów przyjmujących te środki finansowe – jak podkreślono podczas globalnego forum o przekazach pieniężnych w 2013r. „Przekazy pieniężne mogą zrobić więcej dla rozwoju gospodarczego niż oficjalna pomoc i bezpośrednie inwestycje zagraniczne razem,,¹⁷. Ponadto Gupta *et al.*¹⁸ wykazują, że przekazy pieniężne mają bezpośredni wpływ na ograniczenie ubóstwa i na rozwój finansowy krajów Afryki Subsaharyjskiej, a Ruiz-Arranz i Giuliano¹⁹ na grupie ponad 100 krajów wykazali, że przekazy pieniężne przyczyniały się do wzrostu w mniej rozwiniętych finansowo państwach poprzez alternatywny sposób finansowania inwestycji. Do głównych zalet należy fakt, że przekazy pieniężne trafiają bezpośrednio do beneficjentów i mogą być przeznaczone na dobra konsumpcyjne ograniczając głód i ubóstwo, albo na edukację i opiekę zdrowotną przyczyniając się do poprawy jakości kapitału ludzkiego i dobrostanu ludzi, co w długim okresie może przynieść pozytywne skutki makroekonomiczne. Dodatkowo w przeciwieństwie do pomocy rozwojowej przekazy pieniężne pozbawione są warunków jakimi nierzadko obarczone są środki z pomocy rozwojowej, które mogą sprzyjać bardziej interesom kraju dawcy.

Negatywną stroną przekazów pieniężnych podkreślają w swojej pracy Katsushiet al.²⁰ bazując na przykładzie krajów Azjatyckich. Wykazują oni, że pomimo wielu zalet nie należy patrzeć na przekazy pieniężne jako panaceum na problemy rozwojowe i ubóstwo, gdyż znaczny napływ przekazów pieniężnych może wiązać się ze zmniejszonym nakładem pracy ludności, drenażem mózgow, czy też chorobą holenderską. Ponadto Nwaogu i Ryan²¹, wbrew innym badaczom wykazują, że przekazy pieniężne nie przyczyniają się wcale do wzrostu gospodarczego w Afryce w przeciwieństwie do inwestycji zagranicznych. W tym miejscu warto zaznaczyć że punktem odniesienia jest jedynie wzrost gospodarczy kraju mierzony PKB, a nie ogólny rozwój kraju. Dagher *et al.*²² zwracają uwagę na rolę instytucji i możliwość pogorszenia się jakości rządzenia i jakości instytucji w kraju na skutek napływu przekazów pieniężnych. Mimo pozytywnego wpływu na dobrobyt w danym kraju, pozytywne efekty

---

¹⁶ OECD. *How are remittances defined and what do they include?*. [Online]. Dostępne: <https://www.oecd.org/dac/stats/beyond-oda-remittances-and-development-definition.htm>

¹⁷ IFAD cyt. za Katsushi *et al.*. *Remittances, growth and poverty: New evidence from Asian countries*. Elsevier 2014

¹⁸ Gupta *et al.* Op. cit.

¹⁹ Ruiz-Arranz, M., & Giuliano, P. *IMF Working Paper: Remittances, Financial Development, and Growth*. IMF. 2005

²⁰ Katsushi *et al.* op. cit.

²¹ Nwaogu, U.G. i Ryan, M.J., *Spatial Analysis of Capital Inflows on Growth*. Review of Development Economics, 19: 100-115. 2015

²² J. Dagher, R. Chami, P. J. Montiel, Y. Abdih, *Remittances and Institutions : Are Remittances a Curse?*. IMF. 2008

mogą być ograniczone np. przez korupcję, czy zwiększoną skłonność do korzystania ze środków państwowych dla swoich korzyści przez rządzących, jako że potrzeby ludności finansowane są lokalnie z przekazów pieniężnych, a nie z budżetu centralnego. Dodatkowo wspomniana choroba holenderska może przyczynić się do deindustrializacji krajów otrzymujących przekazy pieniężne i pogorszenia *terms of trade* danego kraju, zwiększając zależność od przekazów pieniężnych zamiast przyczynić się do zrównoważonego rozwoju.

Gambia – studium przypadku

Gambia została wybrana jako przykład ze względu na szereg cech istotnych z punktu widzenia analizy wpływu pomocy rozwojowej i przekazów pieniężnych na rozwój. Po pierwsze Gambia jest zaliczana przez UNDP do grona najmniej rozwiniętych krajów świata (ang. leastdevelopedcountries). Jest to była kolonia portugalska, a od XVIII wieku należała do Imperium Brytyjskiego, by w 1965 jak większość państw Afrykańskich, zyskać niepodległość w granicach wytyczonych przez arbitralne decyzje imperiów kolonialnych.

Gambia liczy sobie zaledwie 2.2 mln mieszkańców, a około 4% populacji przebywa na stałe za granicą²³. Niemalże połowa Gambijskiej populacji żyje poniżej granicy ubóstwa²⁴. Wzrost gospodarczy Gambii, który w przeciągu ostatnich 10 lat wynosił średnio 2,8%²⁵, napędzany jest głównie przez rolnictwo i turystykę.

To co czyni gospodarkę Gambijską istotną w kontekście rozważań niniejszej pracy jest fakt, że przekazy pieniężne stanowiły aż 12,5% PKB kraju w 2018r.²⁶, podczas gdy oficjalna pomoc rozwojowa w roku 2018 stanowiła 18,5% DNB.

Pomoc rozwojowa

Poniższa tabela prezentuje dziesięć najważniejszych donatorów oficjalnej pomocy rozwojowej dla Gambii.

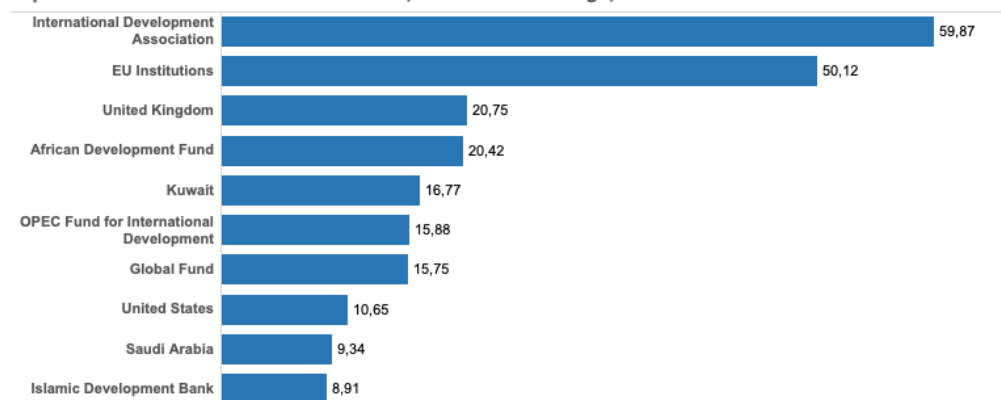
²³ C.O. Kebbeh. *The Gambia: Migration in Africa's "Smiling Coast"*. Migration Policy Institute. 2013

²⁴ AFDB. *Gambia Economic Outlook*. [online]. Dostęp: <https://www.afdb.org/en/countries/west-africa/gambia/gambia-economic-outlook>

²⁵ World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2019*. 2019

²⁶ World Bank. *Personal remittances, received (% of GDP)* [online]. Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>

Top Ten Donors of Gross ODA for Gambia, 2017-2018 average, USD million

OECD Aid at a glance, [online]. Dostęp: https://public.tableau.com/views/OECDDACAidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

Wśród największych donatorów dominują organizacje i fundusze zaliczające się do pomocy multilateralnej. Nie dziwi wysoka pozycja byłego imperium kolonialnego – Wielkiej Brytanii, co jest cechą charakterystyczną dla większości byłych kolonii i świadczy o dalej istniejących powiązaniach politycznych i gospodarczych między oboma państwami. Największy odsetek(44%) środków oznaczonych jako pomoc rozwojowa w nomenklaturze OECD przeznaczany jest na zdrowie i wydatki społeczne, a kolejnym największym wydatkiem (33%) jest pomoc humanitarna²⁷. Od roku 2001 do roku 2009 wartość oficjalnej pomocy rozwojowej stanowiła od 57% do nawet 111% wartości całkowitych wydatków rządu centralnego²⁸.

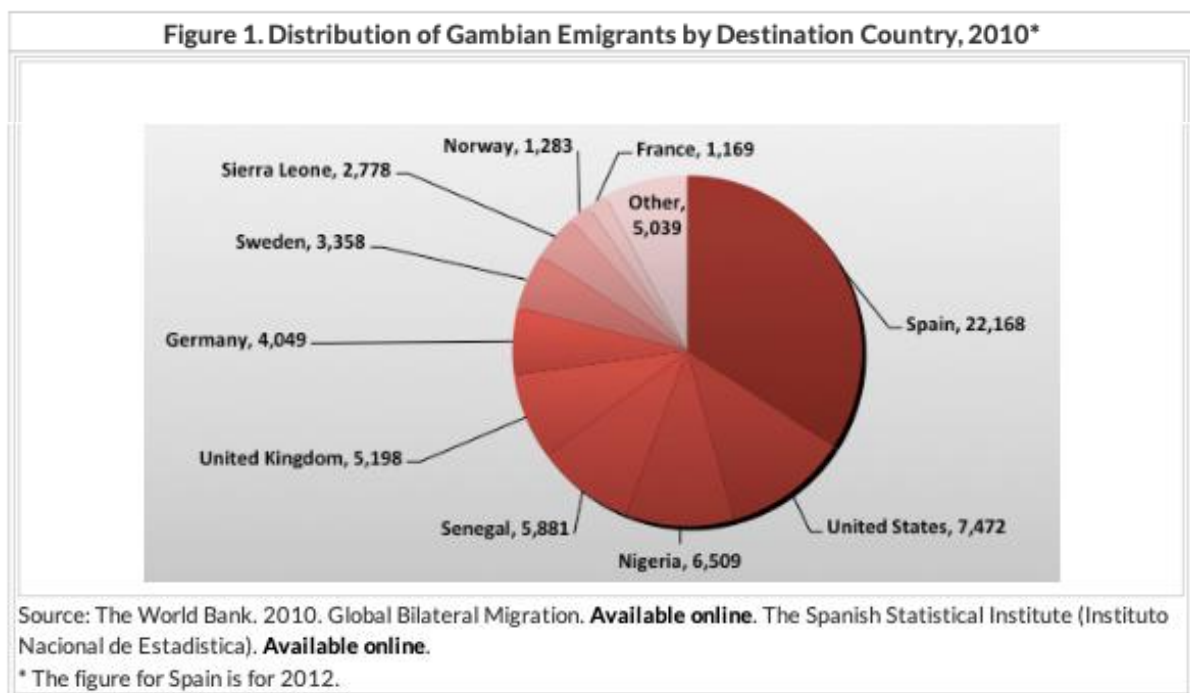
²⁷ OECD. [online]. Dostęp:

https://public.tableau.com/views/OECDDACAidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

²⁸ World Bank. *Net ODA received (% of central government expense) - Gambia, The* [online]. Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ODAT.XP.ZS?locations=GM>

Przekazy pieniężne

Największa diaspora gambijska znajduje się w Europie, gdzie zdecydowanie dominuje Hiszpania, jako najpopularniejszy kierunek emigracji. Jest to o tyle zaskakujące, że nie istnieją żadne znaczące powiązania historyczne, kulturalne, czy handlowe. Migracja Gambijczyków do Hiszpanii rozpoczęła się po odzyskaniu niepodległości w latach 60 i charakteryzuje się głównie niewykwalifikowanymi emigrantami w przeciwieństwie do migracji do Stanów Zjednoczonych, czy Wielkiej Brytanii²⁹. Głównym czynnikiem wpływającym na migracje do Hiszpanii jest relatywna bliskość tych dwóch państw.

Kebbeh C.O., The Gambia: Migration in Africa's "Smiling Coast". Migration Policy Institute, 2013

Wartość przekazów pieniężnych urosła z ok. 54 mln USD w roku 2003 aż do 275 mln USD w roku 2019³⁰ i stanowi istotne źródło dewiz pozwalając tym samym finansować import. Przekazy pieniężne są istotne z punktu widzenia Gambii również ze względu na swoją stabilność. Jednocześnie przekazy pieniężne są w większości przeznaczone na bieżącą konsumpcję³¹, tym samym przyczyniają się do redukcji ubóstwa jednakże nie stanowią długofalowego motoru wzrostu gospodarczego. Niemniej, z perspektywy zrównoważonego rozwoju ze względu na wpływ na redukcję ubóstwa, przekazy pieniężne mogą przyczynić się

²⁹ C.O. Kebbeh. Op.cit.

³⁰ World Bank. *Personal remittances, received (current US\$)* [online]. Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ODAT.XP.ZS?locations=GM>

³¹ Ceesay, Ebrima & Sanneh, Tumani & Jawo, Amadou & Jarju, Madi & Jassey, Omar. *Impact of Personal Remittances Received on Economic Growth in the Gambia*. 2019.

długofalowo do rozwoju poprzez chociażby lepsze wyniki w nauce dzieci, które są lepiej odżywione.

Porównanie i wnioski

Jak wspomniano wcześniej, przekazy pieniężne nie stanowią panaceum na problemy rozwojowe krajów globalnego południa. Nie jest nim również oficjalna pomoc rozwojowa, o czym pisało wielu autorów, m.in. Dambisa Moyo w swojej popularnej książce „the Dead Aid”³².

Jak można zaobserwować na przykładzie Gambii zarówno pomoc rozwojowa jak i przekazy pieniężne stanowią bardzo dużą część PKB tego kraju. Zarówno w przypadku jednej, jak i drugiej formy przepływów pieniężnych, Gambia należy do najbardziej uzależnionych krajów świata. Uzależnienie od którejkolwiek z tych dwóch form przepływów pieniężnych nie jest korzystne i świadczy o bardzo słabej sytuacji lokalnej gospodarki. Niemniej porównując te dwie formy przepływów kapitałowych nie można nie zauważyć, że dużo wiarygodniejsze i stabilniejsze (niewrażliwe na zawirowania polityczne) są przekazy pieniężne od diaspory. Kolejną ich zaletą jest to, że trafiają one bezpośrednio do potrzebujących rodzin. Niemniej, nie możemy w tej sytuacji zapominać, że jednym z najistotniejszych ograniczeń w migracji jest czynnik finansowy. Co za tym idzie najbiedniejsze osoby nie mogą migrować, ani nie stać ich na wysłanie nikogo z rodziny za granicę. Pozbawia to ich ewentualnego przychodu z przekazów pieniężnych. W takiej sytuacji przekazy pieniężne mogą przyczyniać się do zwiększania nierówności w kraju pochodzenia migrantów.

Dodatkowo, aktualnie około połowa przekazów odbywa się poprzez nieformalne instytucje, sprawiając, że nie podlegają one opodatkowaniu. Tym samym nie ma szans na redystrybucję tych środków w społeczeństwie, a co więcej maleje znaczenie rządu, gdyż brakuje powiązania między obywatelami a rządzącymi jakie stanowią podatki. Działa to destrukcyjnie na instytucje w krajach rozwijających się, które to mają znaczenie dla pozostałych przepływów takich jak chociażby bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Z drugiej strony również nadmierna zależność od pomocy rozwojowej sprzyja sytuacji, w której duża część środków jest wydatkowana przez rządzących dla realizacji ich własnych interesów.

Do zalet przekazów pieniężnych należy z pewnością ich bezwarunkowość. W przypadku pomocy rozwojowej, warunki stawiane beneficjentom są niekiedy dyktowane interesem politycznym i gospodarczym krajów dawców. Dodatkowo warunki narzucone przez kraje

---

³²D. Moyo. *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009.

rozwinięte, czy instytucje międzynarodowe mogą być krytykowane za swój neokolonializm, czy przedmiotowe traktowanie lokalnych społeczności.

Jeśli natomiast spojrzymy na to na co środki finansowe są przeznaczane, do istotnych wad przekazów pieniężnych z perspektywy długookresowego wzrostu należy to że są to środki wydawane głównie na konsumpcję i rzadko kiedy na inwestycje. Pośrednio, poprzez wzrost PKB mogą one wpływać na finansowanie chociażby projektów infrastrukturalnych, jednak nie stanowią tak znaczącego i wyraźnego źródła finansowania, jakim w przypadku projektów infrastrukturalnych może być oficjalna pomoc rozwojowa.

Patrząc na sytuację z perspektywy donatorów pomocy rozwojowej należy pamiętać, że nie ma jednego uniwersalnego narzędzia wspierania rozwoju. Koncentrowanie się jedynie na przekazywaniu pieniędzy w ramach oficjalnej pomocy rozwojowej, niesie ze sobą pewne wady, o których dyskutowano powyżej. Kierując się rzeczywistą chęcią niesienia pomocy kraje rozwinięte, w równym stopniu co pomoc rozwojową, powinny tworzyć możliwości legalnych migracji, z krajów rozwijających się, które poza korzyścią w postaci przekazów pieniężnych mogłyby nieść również korzyść edukacyjną związaną z podnoszeniem kwalifikacji migrantów decydujących się na powrót do ojczyzny

Podsumowując, większość opracowań dyskutujących znaczenie pomocy rozwojowej czy też przekazów pieniężnych koncentruje się na ich znaczeniu dla wzrostu gospodarczego, co nie zawsze będzie wiązało się z wzrostem jakości życia mieszkańców danego kraju. Widać to na przykładzie działalności przedsiębiorstw szkodliwych dla środowiska naturalnego. Z jednej strony przyczyniają się one do wzrostu, z drugiej jednak strony to lokalna społeczność bardzo często ponosi koszty takich działań, które jeśli byłyby ujęte w rachunku ekonomicznym mogłyby przewyższyć korzyści wynikające z rozwoju biznesu. Dlatego tak niezbędne jest patrzeć na rozwój z możliwie szerokiej perspektywy patrząc na aspekt gospodarczy, społeczny i środowiskowy jednocześnie. Jak można zaobserwować każda z form wsparcia niesie ze sobą szereg szans i zagrożeń. Czy to zdecentralizowane przekazy pieniężne, czy bardziej scentralizowana oficjalna pomoc rozwojowa, żadne z tych dwóch rozwiązań nie jest idealne, jednakże każde z nich odpowiednio użyte może wspierać zrównoważony rozwój. Niezbędna do tego jest świadomość wad poszczególnych rozwiązań, którym w większości przypadków, przy korzystnym otoczeniu instytucjonalnym i poprzez umiejętnie dobrane polityki można przeciwdziałać.

Bibliografia:

1. AFDB, *Gambia Economic Outlook*. [online], Dostęp: <https://www.afdb.org/en/countries/west-africa/gambia/gambia-economic-outlook>
2. Arjun, *The Capacity to Aspire: culture and terms of recognition*, w: *Culture and Public Action*, ed. V. Rao, M. Walton, Stanford University Press, Stanford 2004;
3. Arroyo H.T., *Using EU aid to address the root causes of migration and refugee flows*, European University Institute, Florence 2019,
4. Ceesay E.&Sanneh T.i&Jawo A.&Jarju M. &Jassey O, *Impact of Personal Remittances Received on Economic Growth in the Gambia*, 2019.
5. CONCORD AidWatch. *Global financial flows, aid and development*. 2013
6. Dagher J., Chami R., Montiel P.J., Abdih Y., *Remittances and Institutions : Are Remittances a Curse?*, IMF, 2008.
7. Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
8. Emas R., *The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*, "Brief for GSDR" 2015
9. Escobar A., *Encountering development : the making and unmaking of the third world*, Princeton University Press, Princeton 2012.
10. Gupta et al, *Effect of Remittances on Poverty and Financial Development in Sub-Saharan Africa*, Elsevier 2009.
11. IFAD cyt. za Katsushi et al.. *Remittances, growth and poverty: New evidence from Asian countries*. Elsevier 2014
12. Kebbeh C.O., *The Gambia: Migration in Africa's "Smiling Coast"*. Migration Policy Institute, 2013
13. KNOMAD, *Remittances Data*, [Online], Dostępne: https://www.knomad.org/data/remittances?field_other_country_group_value%5BLeast+Developed+Countries%5D=Least+Developed+Countries&tid%5B124%5D=124
14. Kopiński D. *Pomoc rozwojowa : teoria i polityka*: Warszawa : Difin, 2011.
15. Latoszek E, Proczek M. *Polityka rozwojowa : rola organizacji międzynarodowych w zwalczaniu ubóstwa na świecie*: Warszawa : Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, 2013..
16. Mosley P. *Foreign aid : its defense and reform*: Lexington, KY : University Press of Kentucky, 1987.

17. Moyo. D. *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2009.
18. Nwaogu U.G., Ryan M.J., *Spatial Analysis of Capital Inflows on Growth*, Review of Development Economics, 19: s. 100-115, 2015
19. OECD, *Aid at a glance* [online], Dostęp: https://public.tableau.com/views/OECDDACAidataglancebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no
20. OECD. *How are remittances defined and what do they include?*. [Online]. Dostępne: <https://www.oecd.org/dac/stats/beyond-oda-remittances-and-development-definition.htm>
21. Open learn from the Open University, *Uneven and combined development—International Relations (5/7)*, film video, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=BYBgrrbwOpY&t=2s> (dostęp: 20.05.2020);
22. Polska Pomoc. *Pomoc Rozwojowa 2018*. [Online] Dostępne: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Pomoc,rozwojowa,1938.html>.
23. Rostow W., *The stages of economic growth : a non-communist manifesto*, Cambridge University Press, Cambridge 1991.
24. Ruiz-Arranz M., & Giuliano P., *IMF Working Paper: Remittances, Financial Development, and Growth*, IMF, 2005
25. Selwyn B., *Trotsky, Gershenkron and the political economy of late capitalist development*, "Economy and Society" 2011, vol. 40, s. 421–450.
26. Trotskii L., *History of the Russian Revolution*, Haymarket Books; Chicago 2008, s.12-29.
27. World Bank, *Net ODA received (% of central government expense) - Gambia, The* [online], Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ODAT.XP.ZS?locations=GM>
28. World Bank, *Personal remittances, received (% of GDP)* [online], Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>
29. World Bank. *Personal remittances, received (current US\$)* [online]. Dostęp: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ODAT.XP.ZS?locations=GM>
30. World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2019*. 2019